

Hass, Ludwik

Materiały do dziejów wolnomularstwa Wielkiej Emigracji. Część I

Przegląd Historyczny 64/2, 367-383

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

LUDWIK HASS

Materiały do dziejów wolnomularstwa Wielkiej Emigracji

Część I

Nie zostały dotąd włączone w obrót naukowy naszej historiografii Wielkiej Emigracji materiały archiwalne wolnomularstwa francuskiego, przechowywane w dziale „Fonds Maçoniques” zbiorów rękopiśmiennych Bibliothèque Nationale w Paryżu a dostępne badaczom już od końca lat czterdziestych. Poza minimalnymi wyjątkami nie uwzględniono też dużego zasobu druków zwartych, czasopism i opracowań tego ruchu. Źródła te zaś nie tylko poszerzają i uściślają zasób naszych dotychczasowych wiadomości o polskim wolnomularstwie i Polakach-wolnomularzach tego okresu we Francji¹, lecz pośrednio dostarczają nowych elementów do ogólnego obrazu życia organizacyjnego i duchowego Wielkiej Emigracji.

W zachowanych we wspomnianych zbiorach paryskich teczkach korespondencji polskich łóż wolnomularskich w Besançon i Avignon z centralną władzą najliczniejszego odłamu wolnomularstwa francuskiego, Wielkim Wschodem Francji, znajdują się m. in. spisy ich członków². Pozwala to znacznie pełniej ustalić ich skład osobowy, znany dotąd jedynie fragmentarycznie z opublikowanych w pracy Al. Kraushara wspomnień Wincentego Migurskiego (w przypadku Besançonu) oraz ze streszczo-nych w rozprawie H. Naglerowej zeznań złożonych w 1833 r. w śledztwie przez Piotra Jankowskiego (Avignon)³. Spisy te zawierają też niektóre dotąd w innych przekazach źródłowych nienapotkane podstawowe dane biograficzne (np. data i miejsce urodzenia).

I. ŁOŻA BEZANSONSKA I JEJ CZŁONKOWIE

Wojskowymi uczestnikami powstania listopadowego, których władze francuskie skierowały w początkach 1832 r. na pobyt w utworzonym dla nich zakładzie bezansońskim, zainteresowały się obie miejscowe łże wol-

¹ Próba podsumowania informacji z dawniej znanych przekazów por. L. Hass, „Diaspora” polskiego wolnomularstwa (1821—1908), PH LXII, 1971, z. 2, s. 206.

² Bibliothèque Nationale, Département des Manuscrits, Fonds Maçoniques [dalej cyt.: B. Nat.], pułko FM² 153, t. „Avignon, L. l'Aigle blanc et le Cavalier”; pułko FM² 165, t. „Besançon, L. Persévérance-Espérance”. Drobnny fragment pochodzącej stąd listy członków opublikował M. Zychowski (*Ludwik Mierostawski 1814—1878*, Warszawa 1963, s. 80 n.). Nie zachowały się natomiast jakiegokolwiek materiały trzeciej polskiej łży — „Polskich Dzieci Hiram” w Le Puy (dep. Haute Loire).

³ Al. Kraushar, *Miscellanea historyczne* (LXI), Warszawa 1916, s. 20—21; H. Naglerowa, *Wyprawa Zaliwskiego 1833 r.*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” t. XLV, 1919, s. 323—324.

nomularskie: podległa Wielkiemu Wschodowi Francji w Paryżu „Constante Amitié” oraz traktowana przez tenże Wielki Wschód za nieregularną czyli za nieprawomocną „Sincérité et Parfaite Union”. Pierwsza, której czcigodny (przewodniczący) Janson ⁴ był zarazem przewodniczącym komitetu francusko-polskiego w tym mieście, już w lutym nawiązała kontakt ze znajdującymi się w zakładzie dawnymi wolnomularzami polskimi, jak Ludwik Oborski, Józef Święcicki, Kazimierz Paszkowicz ⁵, którzy do niej niebawem afilowali (przystąpili). Szybko też pozyskali dla masonerii wielu innych mieszkańców zakładu. „Constante Amitié” nie tylko zrzekła się pobierania od nowych adeptów przepisowych opłat za inicjację (wtajemniczenie), lecz udzielała swym polskim członkom zasiłków, które nawet nadwyreżyły jej kasę. Co najmniej dziewięciu emigrantów wstąpiło do „Sincérité”. Wśród polskich członków „Constante Amitié” — wiosną 1832 r. było ich już kilka dziesiątków — zrodziła się (najpóźniej w pierwszych dniach kwietnia tegoż roku) myśl, by wyodrębnić się w polską lożę wolnomularską, znajdującą się pod zwierzchnictwem Wielkiego Wschodu Francji. Tego rodzaju posunięcie organizacyjne winno było sprzyjać dalszemu upowszechnieniu masonerii wśród emigracji. Zamiar ten aprobowali również polscy członkowie nieregularnej loży bezansońskiej. Ponieważ mogli oni wziąć udział w powołaniu do życia takiego warsztatu masoneriego dopiero po przeprowadzeniu swojej „regularyzacji”, tj. po uprzednim przyjęciu do jednej z loż Wielkiego Wschodu, zatem 14 maja dziewięciu polskich członków „Sincérité” zgłosiło w tym celu chęć wstąpienia do „Constante Amitié”. Prośbie tej zadośćuczyniono ⁶.

Z realizacją zamiaru jednak zwlekano i dopiero 1 sierpnia (bądź kilka dni wcześniej) odbyło się zebranie Polaków-wolnomularzy, na którym prowizorycznie założono lożę i wybrano jej kierownictwo. Przewodniczącym został płk Ludwik Oborski, pierwszym dozorcą ppłk Adam Mierostawski, drugim dozorcą kpt. Feliks Raquellier, sekretarzem ppor. Jan Proszkowski, zaś pieczętarzem mjr Józef Święcicki; przedstawicielem we Wielkim Wschodzie wyznaczono ppor. Józefa Kaysiewicza, który mieszkał w Paryżu. Zarówno pierwsi trzej, będący dygnitarzami czyli tzw. „światłami” loży, jak i Kaysiewicz posiadali wyższe stopnie wtajemniczenia, wszyscy zaś wymienieni zostali masonami jeszcze w Polsce. Powstająca loża miała być wyłącznie polska i nosić nazwę „Wytrwałość-Nadzieja” („Persévérance-Espérance”). Pismem z tegoż dnia zawiadomiono Wielki Wschód o powziętych decyzjach i proszono o wydanie dokumentów założycielskich (*Constitutions*). Do pisma załączono — niżej publikowany —

⁴ U Kraushara (op. cit., s. 16) mylnie — Jackson.

⁵ S. Małachowski-Lempicki, *Wykaz polskich loż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738—1821*, Kraków 1929, poz. 2597, 3624, 2720. W udziale Święcickiego upatrywały koła konspiratorów akcją grupy Lelewela. „Lelewel... usiłował wprowadzić w zakłady wychodźców ogólnoeuropejskie demokratyczne stowarzyszenia, by ich, związawszy tym sposobem z demokratami Europy, zainteresować dla sprawy demokracji i zapewnić w stosownej porze ich czynny udział w tej sprawie. Jakoż powiodło się Święcickiemu zaprowadzić lożę Wolnego Mularstwa w zakładzie w Besançon, gdzie wielu zyskał zwolenników — a w zakładzie w Avignon przyjęło i rozszerzyło się Węglarstwo” (H. Bogdański, *Pamiętnik 1832—1848*, Kraków 1971, s. 14).

⁶ *Historique de la Franc-Maçonnerie à l'Orient de Besançon depuis 1764*, Paris 1859, s. 152 n.; B. Nat., FM² 165, t. „Besançon...”, k. 1.

spis członków, zawierający 119 nazwisk. W równocześnie napisanym do Wielkiego Wschodu liście „Constante Amitié” poparła prośbę swoich dotychczasowych członków polskich, co było przepisowym warunkiem spełnienia ich prośby. Dała tam ponadto wysoką ocenę ich walorów moralnych i intelektualnych, wreszcie wyraziła życzenia, by Paryż zrezygnował z należnych mu w takich okolicznościach opłat. Jeśli zaś to ostatnie okazałoby się niemożliwe, łoża francuska gotowa jest koszty te sama ponieść⁷.

Wielki Wschód 20 sierpnia rozpatrzył otrzymane listy. Wydanie dokumentów założycielskich uzależnił jedynie od zadośćuczynienia wymogom artykułów 138 i 140 jego regulaminu, w myśl których przewodniczącym łoży oraz jej przedstawicielem w Wielkim Wschodzie mogli być wyłącznie obywatele francuscy. Zrezygnował też ze wszystkich opłat prócz składki rocznej. O swoich decyzjach powiadomił listami z 14 października łożę francuską i polską w Besançon. Równocześnie zapytywał o sprawę obrządku, w którym nowy warsztat zamierzał pracować (tj. odbywać posiedzenia). Bez oporów zastosowano się do dezyderatów paryskich: przewodniczącym wybrano miejscowego kupca Pierre Gasparda Chalmina, pełniącego w tym czasie w „Constante Amitié” urząd mówcy (Oborski zaś został przewodniczącym honorowym), zaś przedstawicielem mianowano Mikołaja Des Etangsa, wybitnego i powszechnie szanowanego masona, przewodniczącego łoży paryskiej „Les Trinosophes”. Znamienna to była decyzja, owa bowiem łoża uchodziła — nie bez podstaw — w opinii policji jeszcze w 1825 i 1826 r. za jedną z najbardziej przesiąkniętych nastrojami opozycyjnymi i rewolucyjnymi, bliską węglarstwu.

Zdecydowano się na obrządek szkocki dawny i uznany, „gdyż — jak to umotywowano w liście do Wielkiego Wschodu — obrządek ten jest szeroko praktykowany za granicą”. Paryż został o wszystkich tych decyzjach zawiadomiony pismami obu łoż, datowanymi 20 października. Równo w miesiąc potem Wielki Wschód postanowił wystawić dokumenty założycielskie, zaś 3 grudnia mianował swoimi komisarzami na oficjalne otwarcie nowego warsztatu bezansońskiego trzech dostojników łoży „Constante Amitié”⁸. Póki trwała ta wymiana korespondencji, przyjmowano nowych kandydatów, tak że w początkach października liczba polskich wolnomularzy wzrosła do 150 i nadal się zwiększała. W zakładzie przebywało wówczas około 1000 uchodźców⁹.

Wysłane z Paryża papiery założycielskie na skutek niewiadomych okoliczności nie dotarły do Besançon, wobec czego Polacy formalnie nadal pozostawali w ramach „Constante Amitié”. Organizowano tu dla nich odrębne posiedzenia w języku polskim. Równocześnie urgowano w Paryżu w sprawie nadesłania zapowiedzianych dokumentów. Stan taki trwał do wczesnej wiosny 1833 r. Nagły wymarsz 7 kwietnia 1833 do Szwajcarii

⁷ B. Nat., FM² 165, t. „Besançon...”, k. 1—3. Data listu z prośbą o wystawienie dokumentów założycielskich (1 sierpnia 1832) była — według ówczesnej praktyki — najczęściej identyczna z datą zebrania założycielskiego, niekiedy tylko najwyżej o kilka dni późniejsza.

⁸ Tamże, k. 4, 13, 15—18; A. Lantoinne, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française. La Franc-Maçonnerie dans l'état*, Paris 1935, s. 395, 403. Według *Histoire...* (s. 154) wybór Chalmina i nominacja Des Etangsa odbyły się 5 listopada, co pozostaje w sprzeczności z datami odpowiednich listów.

⁹ *Historique...*, s. 154; D. Rederowa, *Polski emigracyjny ośrodek naukowy we Francji w latach 1831—1872*, Wrocław 1972, s. 23.

około 400 mieszkańców zakładu bezansońskiego, w tym 150 wolnomularzy z Oborskim na czele, radykalnie zmienił sytuację. W loży pozostało za ledwie 16 Polaków. W związku z tym na jej posiedzeniu 15 kwietnia postanowiono zamiechać zarówno odbywania zebrań w języku polskim, jak i zabiegania o dokumenty założycielskie dla loży „Wytrwałość-Nadzieja”. Zawiadomiono o tym Wielki Wschód. Niebawem, 10 maja, władze francuskie rozwiązały miejscowy zakład, a przebywającym w nim emigrantom wyznaczyły na nowe miejsce pobytu departamenty Calvados i Côtes du Nord. Spośród Polaków-wolnomularzy, pozostałych na miejscu po wy marszu szwajcarskim, kilku pozwolono pozostać jeszcze przez pewien czas w mieście, inni wyjechali do Caen, St. Briec i Bergerac¹⁰.

Wielki Wschód nadal jednak interesował się sprawą loży polskiej, gdyż przebywający w Porentruy w Szwajcarii bezansończycy zabiegali o przy sła nie im na nowe miejsce pobytu od dawna przyznanych im dokumen tów na jej założenie. Loża bezansońska, zapytana w tej sprawie przez Paryż o opinię, ustosunkowała się tym razem negatywnie. W swej od powiedzi z sierpnia 1833 r. uznała ewentualne wysłanie papierów założy cielskich do Szwajcarii za sprzeczne z obowiązującymi przepisami mason skimi, gdyż Wielki Wschód posiada w Genewie swoją lożę „Fraternité”, do której chętni mogą afiliować, przekazanie zaś tych dokumentów do Besançon stało się już bezprzedmiotowe. Wobec tego „Constante Amitié” uznała swoje sprzed roku poparcie dla prośby polskiej za niebyłe, w zwią zku z czym cały problem odpadł¹¹. Paryż najwidoczniej przychylił się do tego punktu widzenia.

W niżej publikowanej liście członków loży „Wytrwałość-Nadzieja” całkowicie zachowano pisownię oryginału, łącznie z niekonsekwentnie w nim stosowanymi skrótami. Tylko część ich zdołano rozwiązać w tekście; większość natomiast — niemal wyłącznie służącą na oznaczenie stopni wtajemniczenia i godności lożowych — rozszyfrowano, ze względów tech nicznych, w nocie zamieszczonej w przypisie. Nie poddano weryfikacji dat i miejsc urodzenia, chociaż nie wszystkie wydają się w pełni ścisłe¹². Zresztą zamiast konkretnego miejsca urodzenia niemal z reguły podawa no województwo bądź nawet tylko dzielnicę historyczną dawnej Polski. Przypisy biograficzne ograniczono do informacji o poprzedniej bądź póź niejszej przynależności lożowej poszczególnych osób.

Pomiędzy omawianą listą a spisem członków przytoczonym we wspo mnieniach Wincentego Migurskiego zachodzą istotne różnice. Lista, spo rzządzona według stanu organizacyjnego na dzień 1 sierpnia 1832, wymie nia ogółem 119 osób, w tym 50 w stopniach mistrza i wyższych, 5 w stop niu czeladnika oraz 64 w stopniu ucznia. Natomiast Migurski, którego dane dotyczą początku 1833 r., wymienia 94 osoby, posiadające stopień mi strzowski (o osiągnięciu przez niektórych wyższego stopnia nie był poin formowany), pomijając posiadaczy niższego stopnia wtajemniczenia. Róż nica ta nie wynika, jak można by przypuszczać, wyłącznie z różnicy dat, tj. z okoliczności iż kilkadziesiąt osób uzyskało po 1 sierpnia 1832 ów sto

¹⁰ *Historique...*, s. 156; B. Nat., FM² 165, t. „Besançon...”, k. 22—23; „Noworocznik Demokratyczny” 1842; D. R e d e r o w a, op. cit., s. 27; S. S o k o ł o w s k a, *Młoda Pol ska*, Wrocław 1972, s. 44.

¹¹ *Historique...*, s. 159 n.

¹² Np. u Piotra Semeneńko podana data urodzenia 29 czerwca 1811, podczas gdy inne źródła podają 29 czerwca 1814.

pień mistrzowski. W wykazie Migurskiego występują bowiem następujące osoby, które nie figurują w oficjalnym spisie członków:

1. Ankiewicz Piotr	25. Patrykowski Alfons
2. Chłuda Michał	26. Piekarski Jan
3. Czapski Józef	27. Podolecki Wincenty
4. Dąbrowski Henryk	28. Poklewski Konrad
5. Dąbrowski Kajetan	29. Poniński Henryk
6. Ducki Józef	30. Pyszyński Józef
7. Dybowski Aleksander	31. Sasaki D.
8. Glinich Józef	32. Skarżyński Wincenty
9. Hubarewicz Kazimierz	33. Skorutowski Alojzy
10. Kamiński Józef	34. Skurzewski Jan
11. Kamiński Julian	35. Strzelecki Julian
12. Kilwań Stanisław	36. Szelechowski Jan
13. Klepacki Albert	37. Szmudy August
14. Kołosowski Franciszek	38. Turkuł Jan
15. Koszarski Adam	39. Tybusiewicz Jan
16. Kozioł Adam	40. Ulych Jan
17. Krzywobłocki Ignacy	41. Wasilewski Wincenty
18. Kuczyński Leopold	42. Wawrzycki Józef
19. Łoniewski Franciszek	43. Wolski Józef
20. Miaskowski Ludwik	44. Zboiński Stanisław
21. Migurski Wacław	45. Zdzitowiecki Julian
22. Migurski Wincenty	46. Zwierkowski Aleksander
23. Mirski Ferdynand	47. Żaba Hieronim
24. Noskowski Jan	48. Żyliński Marcin

Znamienne, iż spośród wymienionych tu osób jeden tylko Kajetan Dąbrowski miał za sobą przeszłość wolnomularską, w 1818 r. był w stopniu ucznia członkiem warszawskiej loży „Świątynia Izis”¹³.

Lista członków oraz relacja W. Migurskiego łącznie zawierają 167 nazwisk, co oznaczałoby, że brak tu jeszcze niewielkiej liczby członków loży „Wytrwałość-Nadzieja”. Na początku kwietnia 1833 r. liczyła ona bowiem około 150 członków w Szwajcarii i 16 w Besançon, wcześniej zaś liczebnie bliżej nie dająca się określić grupa jej członków — nie mniej niż osmiosobowa — udała się z wyprawą Żaliwskiego do kraju.

II. ŁOŻA AWINIOŃSKA I JEJ CZŁONKOWIE

W Avignon, dokąd — podobnie jak do Besançon — od początku 1832 r. władze francuskie kierowały przybywających do ich kraju wojskowych uczestników powstania listopadowego, czynne były dwie loże wolnomularskie: „La Réunion Bienfaisante” i „Les Vrais Amis Réunis”. Obie podlegały Wielkiemu Wschodowi Francji. Do drugiej z nich afiliowali natychmiast po swoim przybyciu dawni wolnomularze polscy, uczynił to np. w lutym 1832 r. kpt. 9 p.p. Wincenty Racińborski, w marcu adiutant gen. A. Woronieckiego kpt. Piotr Jankowski, były członek loży „Jutrzenka Wschodząca” w Radomiu, i inni. Nastąpiły też pierwsze inicjacje emigrantów. Wśród nowozjednanych dla wolnomularstwa przeważali tacy, którzy

¹³ S. Małachowski-Lempicki, op. cit., poz. 581.

ze względu na swój wiek nie mogli w kraju przed kasatą łóż w 1821 r. dostąpić wtajemniczenia. Niebawem polscy adepti „Vrais Amis” utworzyli w niej swoją sekcję¹⁴.

Na porządku dziennym stała też wkrótce sprawa utworzenia odrębnej polskiej loży wolnomularskiej. Jej posiedzenie założycielskie odbyło się 12 czerwca 1832, zatem o półtora miesiąca wcześniej niż w środowisku bezansońskim. Przewodniczącym wybrano 68-letniego ppłk piechoty Franciszka Ksawerego Winnickiego, dozorcami — mjr i literata Antoniego Goreckiego oraz mjr Floriana Dąbrowskiego (od kwietnia zarazem przewodniczący miejscowej Rady Polaków), mówcą — kpt. artylerii Ludwika Wiercińskiego, sekretarzem ppor. 9 p.p. Kazimierza Kisielewskiego, zaś strażnikiem pieczęci Emeryka Zabłockiego, byłego radcę Dyrekcji Towarzystwa Ogniówego w Warszawie. Z tego grona Gorecki był wolnomularzem jeszcze z epoki napoleońskiej, kiedy należał do warszawskiej loży „Świątynia Izis”; z tej samej loży był również Zabłocki, który jeszcze w kraju osiągnął najwyższy w dawnym polskim wolnomularstwie, siódmy stopień wtajemniczenia i w latach 1811—1815 piastował rozmaite godności w Wielkim Wschodzie Polski. Sądząc z ich wieku masonami starej daty mogli być również Winnicki (ur. 1765) i Dąbrowski (ur. 1798). Przedstawicielem w Wielkim Wschodzie paryskim został literat Michał Podczaszyński. Od dawna zamieszkały w Paryżu, był od sześciu lat członkiem wspomnianej już poprzednio loży „les Trinosophes” i w tym czasie osiągnął już najwyższy w jej obrządku stopień wtajemniczenia „Rycerz Kadosz”. Po jakimś czasie stanowisko sekretarza objął, prawdopodobnie już po śmierci Kisielewskiego kpt. 9 p.p. Napoleon Poniński, zaś mówcą loży został po Wiercińskim, który udał się z misją węglarską do Krakowa, Marceli Pomaski¹⁵. Loża przyjęła wymowną nazwę „Orła i Pogoni”, zaś jako jej odpowiednik w języku francuskim — „l'Aigle blanc et le Cavalier”. Znamienne też określała swoje miejsce pobytu zwrotem „Wschód Polaków we Francji”, kiedy w normalnej praktyce masońskiej należało w tym przypadku podawać „na wschodzie Avignonu”. Na sporządzonej natychmiast pieczęci umieszczono obok podanych w języku polskim nazwy i miejsca pobytu loży również dewizę „Gdzie was dwóch na jedno się zgodzi tam ja będę teraz”.

Pismem z 17 czerwca zawiadomiono Wielki Wschód paryski o utworzeniu loży oraz proszono go o jej przyjęcie w swój skład i wystawienie odpowiednich dokumentów. Z kolei 12 sierpnia zwrócił się Podczaszyński, jako przedstawiciel „Orła i Pogoni”, listownie do „Chambre de finances” Wielkiego Wschodu z prośbą, aby ze względu na sytuację materialną emigrantów polskich obniżyła opłatę za wydanie dokumentów założycielskich z przepisowych 227 franków do symbolicznych trzech¹⁶.

¹⁴ H. Naglerowa, op. cit., s. 323 n.; *Allgemeines Handbuch der Freimaurerei* t. I, 2 Aufl., Leipzig 1863, s. 58; S. Małachowski-Lempicki, op. cit., poz. 1315. Dawną przynależność masońską Raciborskiego stwierdza z autopsji Jankowski, u S. Małachowskiego-Lempickiego Raciborski nie figuruje.

¹⁵ B. Nat., FM² 153, t. „Avignon...”, pismo z 17 czerwca 1832 do Wielkiego Wschodu; S. Małachowski-Lempicki, op. cit., s. 94, poz. 970; s. 227, poz. 4211; W. Wilkoszewski, *Rys historyczno-chronologiczny Towarzystwa Wolnego Mularstwa w Polsce*, Londyn 1968, s. 73, XI, XIII; H. Naglerowa, op. cit., s. 324; B. Nat., FM² 120, t. „Paris, Cons. Trinosophes”, *tableau* z 1833 r.; A. Krosnowski de Tabasz, *Almanach historique*, Paris 1847; M. Tyrowicz, *Towarzystwo Demokratyczne Polskie*, Warszawa 1964, s. 737.

¹⁶ B. Nat., FM² 153, t. „Avignon...”, pisma z 17 czerwca i 12 sierpnia 1832 do Wielkiego Wschodu.

Paryż zgłosił jednak analogiczne jak w przypadku bezansońskim zastrzeżenia natury formalnej, zażądał, by przewodniczący łoży i jej przedstawiciel w Wielkim Wschodzie byli obywatelami francuskimi, o czym oficjalnie zawiadomił pismem z 29 września. Awiniończycy widocznie nie od razu zastosowali się do tych postulatów, gdyż dopiero 8 grudnia odbyło się posiedzenie, na którym dokonano wyboru nowego przewodniczącego. Został nim miejscowy Francuz, właściciel domu Michel Buscarl, który posiadał zaledwie trzeci stopień wtajemniczenia, tj. najniższy dopuszczalny przy piastowaniu owej godności. Przedstawicielem w Paryżu mianowano dr med. Gustave Fortuneta. Równocześnie całkowicie zmieniło się pozostałe kierownictwo łoży. Z dawnego pozostał jedynie dotychczasowy drugi dozorca F. Dąbrowski, który awansował teraz do godności pierwszego dozorca, zaś jego poprzednie stanowisko objął por. Grzegorz Wysiekiński, sekretarzem został Aleksander Isenschmidt de Millbitz, zaś strażnikiem pieczęci ppor. Antoni Wierciński. Wielki Wschód paryski zawiadomiono o tym — z niewiadomych przyczyn — z pięciomiesięcznym opóźnieniem, dopiero pismem z 3 maja 1833. Łoża miała być, analogicznie jak bezansońska, obrządku szkockiego¹⁷.

W okresie maj — czerwiec 1833 r. nastąpiły dalsze zmiany w zarządzie „Orła i Pogoni”. Godność drugiego dozorca objął kpt. Ignacy Pietrasiewicz, zaś jego poprzednik został skarbnikiem. Pomaskiego na stanowisku mówcy zastąpił — nie wiadomo od jakiego czasu — por. Kacper (Gaspar) Tochman¹⁸. Owe zmiany personalne jak i zastanawiająca zwłoka z ich zakomunikowaniem Paryżowi łączyły się z nieznanymi wydarzeniami w łoży; prawdopodobnie doszło w niej do ostrych tarć, których tła nie udało się ustalić. Wskazywała by na to okoliczność, że w końcowym okresie przewodnictwa Winnickiego łoża liczyła — według wiarygodnego świadectwa P. Jankowskiego — około 150 członków, natomiast w połowie czerwca 1833 r., zatem w pół roku później, już tylko 30 rzeczywistych członków polskich. Spośród 19 imiennie przez Jankowskiego przytoczonych wolnomularzy należało w czerwcu jedynie 7, z członków pierwszego zarządu tylko F. Dąbrowski. Ulbytku tak znacznego nie da się wytłumaczyć jedynie udziałem niektórych w wyprawie Zaliwskiego.

Wielki Wschód paryski, jakkolwiek — według wszelkiego prawdopodobieństwa — uchwalił już wystawienie dokumentów dla łoży awiniońskiej, nie kwapił się jednak z ich wysłaniem¹⁹. Może brał pod uwagę niedawne doświadczenia z bezansończykami. Łoża natomiast, pragnąc wreszcie otrzymać owe długo wyczekiwane papiery, wysłała w ostatnich dniach czerwca 1833 do Paryża spis członków, uwierzytelniony przez oba miejscowe warsztaty francuskie²⁰. Jednak i to nie pomogło. Tymczasem, w związku z przeprowadzanym przez władze francuskie od późnej wiosny 1833 r. rozdrobnieniem wielkich zakładów emigranckich, zlikwidowano

¹⁷ Tamże, pismo z 3 maja 1833 do Wielkiego Wschodu; notatka bez daty, tamże.

¹⁸ Tamże, spis członków z 20 czerwca 1833.

¹⁹ Tamże, notatka bez daty. Tamże informacja, że Wielki Wschód 3 grudnia 1832 uchwalił udzielenie łoży patentu konstytucyjnego, zatem przed spełnieniem przez nią jego postulatów, co wydaje się dziwne. Zwrócić należy jednak uwagę, że tegoż dnia Wielki Wschód mianował komisarzy dla instalacji „Wyttrwałości-Nadzieji” w Besançon. Zatem na owym posiedzeniu Wielkiego Wschodu — jak wynikałoby — regulowano sprawę polskie.

²⁰ Spis członków łoży, datowany 20 czerwca 1833, był aprobowany przez obie miejscowe łoża francuskie 21 i 25 tegoż miesiąca i — prawdopodobnie wkrótce potem — został wysłany do Paryża. Można przypuszczać też, że nie zachowała się część korespondencji Wielkiego Wschodu z łożą; mógł on więc np. zażądać owego spisu jako jednego z dokumentów niezbędnych dla wystawienia papierów założycielskich.

również zakład awinioński, oficerów przeniesiono do Guéret, Tulle i Aurillac, podoficerów i żołnierzy do Bergerac. Na skutek tego przestała istnieć loża „Orła i Pogoni”. Niezupenie w tym zorientowany Wielki Wschód zwrócił się do patronującej polskiej imprezie wolnomularskiej loży „Vrais Amis Réunis” z prośbą o przedstawienie mu stanu faktycznego. Ta poinformowała Paryż o zniknięciu polskiego warsztatu i poradziła, by wstrzymał się z wysłaniem dokumentów założycielskich. Ostatecznie przekazano je do archiwum Wielkiego Wschodu²¹.

Jak już wspomniano, w niżej publikowanym spisie członków loży „Orła i Pogoni” z 20 czerwca 1833, tj. w rok po jej założeniu, brak wielu osób, które wcześniej do niej należały. Część ich tylko udało się dotąd ustalić. Tak więc nie figurują w spisie następujący dostojnicy lożowi z pierwszego składu jej zarządu:

1. Gorecki Antoni	4. Winnicki Franciszek Salezy
2. Kisielewski Kazimierz	5. Zabłocki Emeryk
3. Wierciński Ludwik	

O przyczynach nieobecności na liście z czerwca 1833 r. Kisielewskiego i Wiercińskiego była już poprzednio mowa, natomiast Winnicki, który był jednym z przywódców opozycji w miejscowej Radzie Polaków, mógł się przenieść do zakładu w Lunel²².

Na liście tej brak również następujących wolnomularzy spośród wymienionych w zeznaniach P. Jankowskiego²³:

6. ksiądz Bajkowski Wiktor	11. Potocki Leopold
7. Duński	12. Raciborski Wincenty
8. Jankowski Piotr	13. Sperczyński (Sporczyński) Adam
9. Lewandowski Jan	14. Wyleżał
10. Pomaski Marceli	

Niektórzy z nich, jak Jankowski, Potocki czy Sperczyński, wcześniej już opuścili Avignon; jako uczestnicy wyprawy Zaliwskiego udali się do kraju.

W spisie członków polsko-angielskiej „Polish National Lodge” w Londynie z grudnia 1847 r. przy następujących osobach znajduje się adnotację, iż byli inicjowani w loży „Orła i Pogoni”²⁴.

15. Głogowski Adolf	17. Stopiński Jan
16. Rypiński Aleksander	18. Terlecki Jan

²¹ D. Roderowa, op. cit., s. 27; B. Nat., FM² 153, t. „Avignon...”, pismo bez daty loży „Vrais Amis Réunis” do Wielkiego Wschodu; notatka bez daty, tamże.

²² Około stu młodych mieszkańców zakładu awiniońskiego, niezadowolonych z surowego reżymu wojskowego zaprowadzonego w nim przez oficerów ze szkoły w ks. Konstantego, wymaszerowało 1 kwietnia 1832 do Lunel. Powstały tu zakład został przeniesiony 1 września 1832 do Le Puy. „Noworocznik Demokratyczny” 1842, s. 38 n.; J. Lelewel, *Listy emigracyjne* t. I, Kraków 1948, nr 77. Z braku materiałów do dziejów loży polskiej w Le Puy nie daje się sprawdzić przypuszczenie, iż część jej członków stanowili byli członkowie „Orła i Pogoni” z Avignon, co wyjaśniałoby szczególnie duży spadek liczebności członków ostatniej.

²³ H. Naglerowa, op. cit., s. 323 n.

²⁴ M. Danielewiczowa, *Nostrze vashia! Nieznana karta z dziejów wolnomularstwa polskiego w Anglii*, „Wiadomości” [Londyn] nr 6 z 11 lutego 1962, s. 1. Tamże mylnie mowa o lożach polskich „L’Aigle Blanc”, „Le Cavalier” i „Avignon”, co w rzeczywistości było różnymi określeniami jednej loży. Wspomniana tamże loża „Avize” oznacza lożę „Les Vrais Amis de l’Ordre” w Avize (dep. Marne).

Członkiem loży awiniońskiej był również por. 8 kompanii grenadierów Ludwik Kozłowski, przypuszczalnie należał do niej też Ignacy Lindsay²⁵.

Łącznie z 32 osobami z zachowanego czerwcowego *tableau* loży zostały zatem ustalone nazwiska jej 52 członków. Stanowiłyby to niecałą jedną trzecią wszystkich inicjowanych bądź afiliowanych do „Orła i Pogoni”. Jeśli bowiem P. Jankowski wspomina o około 150 członkach pod koniec 1832 r., to w ciągu kilku następnych miesięcy przypuszczalnie pojawili się jeszcze kolejni adepci.

²⁵ H. Więckowska, *Zbiory Batignolskie i Towarzystwa Przyjaciół Polski w Londynie*, Warszawa 1933, s. 117, poz. 2519; A. Lewak, *Zbiory Biblioteki Rapperswylskiej* t. I, Warszawa 1929, s. 67 n. oraz poz. 1189, 1191, 1197.

1. WYKAZ CZŁONKÓW ŁOŻY „PERSÉVÉRANCE—ESPÉRANCE” W BESANÇON W 1852 R.*
Or.: *Bibliothèque Nationale, Paris, Département des Manuscrits, Fonds Maçonniques, puđlo FM² 165, t. Besançon, L.*: “*Persévérance-Espérance*”,
 k. 5—8; *identyczny egzemplarz k. 9—12*

Tableau

des Frères qui composent la L. ... de Saint-Jean sous le Titre distinctif de Persévérance-Espérance à l'Or: [ient] de Besançon à l'époque du 1^r
 Jour du 6e Mois de la V.: [rate] L.: [umière] 5832¹

Noms et Prénoms	Qualités		Lieu	Naissance		Demeure
	Civiles	Maç. [onniques]		Jour, mois	An. [née]	
1	2	3	4	5	6	7
Microstawski Poppel Staroropiński Lityński ³ Woynicki Janowicz Alexandrowicz Wodzyński Oborski Szostakowski Wiercinski Prozor Gordaszewski Makowski Michalowski Tworowski Chofot Antonini Raquellier Podbereski Tobian Zorawski	Li. Colonel d ^o Capitaine Lieutenant Major L. Colonel Major Capitaine Colonel Commis. de guer. Major Major Capitaine id. S. Lieutenant Capitaine Médecin Colonel Capitaine Capitaine Major Major	R.: 1 ^{er} Surv.: M.: Élu Ecc.: M.: M.:, Trés.: M.: M.: Élu S.: R.: +, Véné. Élu S.: Élu S.: M.: M.:, Orat.: M.: M.: M.: M.: Élu S.: Élu S.: M.: M.: M.:, G.: du T.:	Masovie Masovie Vollhynie Podolie Lithuanie id. id. Łomża Varsovie id. Vollhynie Lithuanie Gallicie Masovie Lithuanie Cracovie Lithuanie Prato Varsovie Lithuanie Masovie Ukraine	22 Xbre 6 Août 9 9bre 4 Mai 18 7bre 6 Janv. 20 Juin 25 Août 23 Avril 2 Juin 5 Mai 16 Juin 12 Juin 4 Avril 25 Mai 6 Janv. 2 9bre 4 Mars 15 Fevr. 10 Mai 9 Mai	1785 1787 1800 1790 1791 1793 1769 1789 1782 1790 1796 1802 1797 1802 1803 1800 1792 1785 1790 1790 1787	Besançon Londres Besançon id. id. Bourges Paris Besançon id. Paris Besançon Bourges Besançon id. id. en voyage Besançon id. id. id.

1	2	3	4	5	6	7
Maszkowski	Capitaine	Comp.:	Masovie	4 Janv.	1794	id.
Waskiewicz ⁹	Lieutenant	M.:	Varsovie	12 Juin	1806	Strasbourg
Jackowski	L. Colonel	M.:	Lithuanie	29 7bre	1787	Besançon
Wścieklica	Capitaine	M.:	Sandomir	13 Juin	1801	id.
Berensdorf	S. Lieutenant	M.:	Posnanie	13 Juin	1801	id.
Szostery	Lieutenant	M.:	Posnanie	24 Juin	1793	en voyage
Malczewski	Lieutenant	M.:	Sandomir	19 Mars	1800	Besançon
Wofosowski	Major	M., M., des Cer.:	Minsk	24 Janv.	1790	id.
Bobinski	Major	M., 1 ^{er} Exp.	Masovie	10 Xbre	1794	id.
Roślakowski	L. Colonel	M.:	Masovie	5 Mars	1790	Bordeaux
Mezyncr	Major	M., Exp.	Masovie	4 8bre	1795	Besançon
Święćcki	Major	M., G., des Sc.:	Sandomir	18 Mars	1800	id.
Kaysiewicz	S. Lieutenant	Élu S., député	Masovie	15 Juillet	1806	Paris
Miroslawski	Capitaine	M., M., des Cér.:	Galicie	24 8bre	1776	Besançon
Rafaczyński	Capitaine	M., hosp.	Masovie	19 Mai	1788	id.
Białowycyński	Major	M., 2 ^a Exp.	Masovie	13 Avril	1804	id.
Proszkowski	Capitaine	M.:	id.	23 8bre	1792	id.
Proszkowski	S. Lieutenant	M., Secrét.:	id.	8 Xbre	1794	id.
Kubalski	Commis. de guer.	Élu S.:	Sandomir	6 Avril	1809	en voyage
Zgorski	Lieutenant	C.:	Lublin	6 Xbre	1795	Besançon
Zylinski	Major	C.:	Masovie	15 Juill.	1797	id.
Laskowski	Capitaine	M.:	Posnanie	12 7bre	1803	id.
Radoszewicz	Lieutenant	A.:	Varsovie	9 Juin	1798	id.
Jackowski	Aumônier	M., Exp.	Lithuanie	29 9bre	1802	id.
Staniewicz	S. Lieutenant	C.:	Lithuanie	10 Avril	1800	id.
Stryjński	Capitaine	A.:	Lithuanie	17 Janv.	1814	en voyage
Miroslawski	Lieutenant	A.:	Namours	26 Xbre	1807	Besançon
Marcinowski	Porte Enseign. [e]	A.:	Lithuanie	8 Mai	1811	id.
Godlewski	Lieutenant	app.	Lublin	4 Xbre	1810	id.
Kowalski	S. Lieutenant	app.	Masovie	5 9bre	1804	id.
Zwierkowski	Lieutenant	M., Secrét. adj.	Cracovie			

2. WYKAZ CZŁONKÓW LOŻY „PERSÉVÉRANCE—ESPÉRANCE” W BESANÇON W 1832 R.*

Or.: *Bibliothèque Nationale, Paris, Département des Manuscrits, Fonds Maçonniques, puđlo FM² 165, t. Besançon, L.: "Persévérance-Espérance", k. 5—8; identyczny egzemplarz k. 9—12.*

Tableau

des Frères qui composent la L.: ... de Saint-Jean sous le Titre distinctif de Persévérance-Espérance à l'Or.: [fient] de Besançon à l'époque du 1^r Mois de la V.: [raie] L.: [umière] 5832¹.

Noms et Prénoms	Qualités		Naissance			Demeure
	Civiles	Maç.: [omniques]	Lieu	Jour, mois	An.[née]	
1	2	3	4	5	6	7
Milkowski	S. Lieutenant	app.	Calisch	20 Avril	1808	Besançon
Lipiński	Lieutenant	app.	Posnanie	22 Avril	1805	id.
Stawianowski	Lieutenant	app.	Calisch	21 Août	1806	id.
Kosiolowski	id.	app.	Varsovie	15 Mars	1800	en voyage
Poniński	id.	app.	Cracovie	9 Mai	1805	Besançon
Kordzikowski	Capitaine	app.	Lithuanie	15 Août	1786	id.
Konarski	Capitaine	app.	Augustov	5 Mars	1808	id.
Breza	S. Lieutenant	app.	Volhynie	8 Xbre	1808	id.
Grabski	Capitaine	app.	Masovie	15 7bre	1796	id.
Grabowski	Capitaine	app.	Plock	10 Fevr.	1787	id.
Guderley	Lieutenant	M.:., Secrét.: adj.	Grodno	10 Mai	1801	id.
Piotrowski	Major	A.:.	Lithuanie	17 Avril	1794	id.
Macewicz	id.	M.:., Exp.:.	Lithuanie	8 Mai	1798	id.
Maciejowski	Capitaine	app.	Varsovie	11 Juin	1805	id.
Smiechowski	Capitaine	app.	Lublin	29 9bre	1800	id.
Dębowski	Lieutenant	app.	Masovie	4 Mai	1804	id.
Krzeczkowski	Porte Enseign. [e]	app.	Lithuanie	21 Juill.	1809	id.
Buřharyn	Major	M.:.	Lithuanie	23 Avril	1798	Dresde
Louis ¹⁷ .	S. Lieutenant	app.	Sandomir	13 Janv.	1807	en voyage en Suisse
Dybowski	S. Lieutenant	M.:., Orat.: adj.:	Varsovie	11 9bre	1812	Besançon
Godlewski	S. Lieutenant	app.	Lublin	15 9bre	1806	id.

1	2	3	4	5	6	7
Zboński	Maxim.					id.
Robach	S. Lieutenant	app.	Sandomir	19 Janv.	1808	id.
Cerner	S. Lieutenant	app.	Kalisz	10 Juillet	1795	id.
Piotrowski	Capitaine	app.	Cracovie	3 Xbre	1802	id.
Korabiewicz	Capitaine	app.	Lithuanie	18 7bre	1792	id.
Slaski	Capitaine	app.	Lithuanie	16 Avril	1802	id.
Idzikowski	Capitaine	app.	Cracovie	30 Août	1805	id.
Płodowski	Joseph ¹⁸	id.	Varsovie	16 8bre	1794	id.
Wolski	Jean	id.	Lublin	12 8bre	1792	id.
Giedroyc	Paul	id.	id.	24 Janv.	1793	id.
Wodzyński	S. Lieutenant.	id.	Lithuanie	26 Juin	1808	id.
Wieszniowski	id.	id.	Masovie	15 7bre	1811	id.
Skibiński	Porte Enseig.[ne]	id.	Lithuanie	10 Juin	1806	id.
Martynowski	Aumônier	id.	id.	7 Mars	1799	id.
Jankowski	Porte Enseign.[e]	id.	Podolie	23 Juill.	1807	id.
Ducheński ¹⁹	S. Lieutenant	id.	Calisch	1 Août	1809	id.
Malczewski	S. Lieutenant	id.	Podlasie	26 Mai	1800	id.
Migurski	Lieutenant	id.	Posnanie	2 Juin	1804	id.
Fijałkowski	Capitaine	id.	Sandomir	10 Mars	1803	id.
Schilling	Lieutenant	id.	Varsovie	4 8bre	1802	id.
Okólski	Porte Enseig.[ne]	M. ., Orat. : adj. :	Varsovie	31 Mars	1805	id.
Gross	Major	Arch. :	Podolie	24 Juin	1790	id.
Kozłowski	Porte Enseig.[ne]	id.	Lithuanie	8 Juin	1808	id.
Broński	S. Lieutenant	app.	Varsovie	1 Juillet	1808	id.
Sulkowski	Major	id.	Lithuanie	11 Juin	1802	id.
Schwartz	S. Lieutenant	app.	Plock	5 Avril	1804	id.
Kildysz	Lieutenant	app.	Varsovie	2 Fevr.	1805	id.
Pawłowski	Porte Enseign.[e]	app.	Lithuanie	4 9bre	1809	id.
Kirkor	Capitaine	app.	Kalisz	24 Xbre	1806	id.
Ossuchowski	Capitaine	app.	Kiewie	10 8bre	1800	id.
Klott	Lieutenant	app.	Masovie	16 Xbre	1806	id.
	id.	app.	Mińsk	18 Mars	1799	id.

5. WYKAZ CZŁONKÓW ŁOŻY „PERSÉVÉRANCE—ESPÉRANCE” W BESANÇON W 1852 R.*
*Or.: Bibliothèque Nationale, Paris, Département des Manuscrits, Fonds Maçonniques, puđlo FM² 165, t. Besançon, L.: „Persévérance-Espérance”,
 k. 5—8; identyczny egzemplarz k. 9—12.*

Tableau

ces Frères qui composent la L.: ... de Saint-Jean sous le Titre distinctif de Persévérance-Espérance à l'Or.: [ient] de Besançon à l'époque du 1^r
 Mois de la V.: [raie] L.: [umière] 5832¹.

Noms et Prénoms	Qualités			Naissance			Demeure
	Civiles	Maç.: [onniques]	Lieu	Jour, mois	An.[née]		
1	2	3	4	5	6	7	
Chmarzyński	Capitaine	app.	Wilna	19 Mars	1788	id.	
Semenenko	Porte Enseig.[ne]	app.	Augustov	29 Juin	1811	id.	
Gross	Porte Enseig.[ne]	app.	Lithuanie	10 9bre	1810	id.	
Szczerba	S. Lieutenant	app.	id.	18 9bre	1809	id.	
Kahusowski	S. Lieutenant	app.	id.	30 Août	1806	id.	
Haciski	Lieutenant	app.	id.	8 7bre	1805	id.	
Łaźniewski	id.	app.	Masovie	30 7bre	1804	id.	
Obrębski	Capitaine	app.	Płock	4 Mars	1802	id.	
Przybyśławski	Capitaine	app.	Posnanie	30 Mai	1796	id.	
Dymont ²¹	Porte Enseig.[ne]	app.	Lithuanie	18 Janv.	1805	id.	
Jefowiecki	S. Lieutenant	app.	Masovie	5 Mai	1803	Salins	
Olszewski	Capitaine	app.	id.	24 Juin	1806	Besançon	
Paskowicz	Colonel	comp.	Zęgrz	10 Mars	1788	id.	
Rondeau	Capitaine	M.:.	Tours en France	11 Avril	1798	id.	

Certifié par nous Officiers de la R.: L.: le [1er 2³ Jour du [1er 2³ mois 5832

Mierosiawki Adam

Louis Oborski

Raquillier Felix

1er Surv.:.

Vénér.:.

2^d Surv.:.

Timbré et scellé par nous Garde des

Par mandement de la R.: L.:.

Sc.: de la L. []

Jean Proszkowski sec.:.

Święcicki Joseph

* Objasnienie skrótów: W kolumnie „Qualités civiles”: Li. Colonel, L. Colonel — Lieutenant-colonel; Commis. de guer. — commissaire de guerre; S. Lieuten. — souslieutenant. W kolumnie „Qualités maçonniques”: A, app. — apprenti (1 stopień wtajemniczenia); C, comp. — compagnon (2 stopień); M — maître (3 stopień); Élu S. — élu secret (4 stopień w obrządku francuskim); Élu Ecc. — élu écosais (5 stopień w obrządku francuskim); R...+ — Rose-Croix (7 stopień w obrządku francuskim); Arch. — architecte; adj. — adjoint; Exp. — expert; G. des Sc. et T. — garde des sceaux et timbres; G. du T. — garde du Temple; Hosp. — hospitalier; M. des Cer. — maître des cérémonies; Orat. — orateur; Secrét. — secrétaire; Surv. — surveillant; Trés. — trésorier; Vener. — vénérable.

¹ 1 sierpnia 1832 r.

² W 1820 r. członek warszawskiej loży „Bracia Polacy Zjednoczeni”. Por. S. Małachowski-Łempicki, Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738—1821, Kraków 1929, poz. 2894.

³ W relacji W. Migurskiego błędnie — Lutyński.

⁴ W 1820 r. członek plockiej loży „Doskonałości” (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 17).

⁵ Założyciel i mistrz obrządków w 1819 r. loży „Milczenie Doskonałe” w Pułtusku (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 2597).

⁶ W 1819 r. członek loży „Milczenie Doskonałe” w Pułtusku. (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 4032).

⁷ W relacji W. Migurskiego błędnie Rakiety. W 1820 r. członek warszawskiej loży „Bracia Polacy Zjednoczeni” (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 3044).

⁸ Po 1873 r. członek paryskiej loży „des Patriotes”. Por. A. Lewak, H. Więckowska, Zbiory Biblioteki Rapperswilskiej t. II, cz. 1, Warszawa 1938, poz. 2002.

⁹ W relacji W. Migurskiego — Waszkiewicz.

¹⁰ W 1819 r. członek warszawskiej loży „Göttin von Eleusis” (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 4861).

¹¹ W 1820 r. członek loży „Pochodnia Północy” w Mińsku (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 3624).

¹² W 1819 r. członek warszawskiej loży „Göttin von Eleusis” (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 5020).

¹³ Ksiądz Józef Alojzy Jackowski — w 1819 r. członek warszawskiej loży „Göttin von Eleusis” i kapituły „Rycerze Gwiazdy”, w 1834 r. loży „Trinosophes et Moria Cénomans” w Le Mans i „Constance des Amis Unis” w Laval, w 1841 r. loży „Parfaite Union” w Rennes. Por. S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 1286; A. Bouton, Les luttes ardentes des Francs-Maçons mancaux pour l'établissement de la République 1815—1914, Le Mans 1966, s. 124; A. Bouton, M. Lepage, Histoire de la Maçonnerie dans la Mayenne (1761—1951), Le Mans 1951, s. 200, 217; AGAD, Archiwum masońskie Potockich, sygn. VIII-8/1 (podpis na dyplomie M. Witkowskiego).

¹⁴ W relacji W. Migurskiego — Aleksander, również kapitan.

¹⁵ W 1835 r. członek loży „Canongate Kilwinning 2” w Edynburgu. Por. A. Holiński, Łoża masońska „Canongate Kilwinning 2”, „Tydzień Polski” nr 25 z 24 czerwca 1961, s. 3.

¹⁶ W 1846 r. jeden z założycieli „Polish National Lodge” w Londynie. Por. M. Dantle-wiczowa, „Nostrove vashia!” Nieznana karta z dziejów wolnomularstwa polskiego w Anglii, „Wiadomości” [Londyn] nr 6 z 11 lutego 1962, s. 1.

¹⁷ W relacji W. Migurskiego fonetycznie — Lui.

¹⁸ Być może identyczny z kpt. Tadeuszem Idzikowskim, w latach trzydziestych członkiem loży „Union Bienfaisante” w Besançon, na początku lat czterdziestych loży „Renaissance” w Ath, (Belgia). Por. „Bulletin du Grand Orient Belgique 5926”, Bruxelles 1926, s. 179, 181.

¹⁹ W relacji W. Migurskiego — Duchąński.

²⁰ W latach 1841—1849 członek loży „Themis” w Caen. B. Nat., FM² 189, t. „Caen, L. Themis, Dossier 2”, spisy z 1843—1849.

²¹ W relacji W. Migurskiego — Dyrunt.

²² W relacji W. Migurskiego — Paszkiewicz. W 1820 r. członek warszawskiej loży „Bracia Polacy Zjednoczeni” (S. Małachowski-Łempicki, op. cit., poz. 2720).

²³ W oryginalne miejsce wolne, przeznaczone na wpisanie cyfr.

4. WYKAZ CZŁONKÓW ŁOŻY "L'AIGLE BLANC ET LE CAVALIER" W AVIGNONIE W 1835 R.*

Or.: *Bibliothèque Nationale, Paris, Département des Manuscrits, Fonds Maçonniques, pułlo FM² 153, t. "Avignon. L.: l'Aigle blanc et le Cavalier"*

Tableau

des Fr.: Fr.: composant la : de Saint Jean sous le titre distinctif de l'Aigle et le Cavalier à l'Or.: [fient] d'Avignon.: le 20me jour du 4me mois de l'an de la Vraie L.: [jumière] 5833¹

Noms		Qualités		Naissance			Adresse des Frères
de baptême	de famille	Civiles	Maçonniques	Lieu	Jour et mois	An.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Michel	Bouscarl	Propriétaire	M.: Ven.:	à Lisle	le 8 Août	1793	à Avignon
Florien	Dąbrowski	Chef de bataillon	M.: 1 ^r S ^t	Village Trojany	le 4 Mai	1798	D ^{io}
Ignace	Pietrasiewicz	Capitaine	M.: 2 ^d S ^t	Village Łukowice	le 31 Juillet	1788	D ^{io}
Gaspar	Tochman	Lieutenant	S.: P.: R.: + Orat.:	Village Łątownia	le 21 X ^{bce}	1799	D ^{io}
Alexandre	Izenszmid ²	Chef d'Escadron	M.: Secret.:	Village Kurany	le 8 Avril	1799	D ^{io}
Gustave	Fortunet	Docteur Méd ⁿ	M.: Deputé au G.: O.:	à Avignon			à Paris
Gregoire	Wysiekierski	Lieutenant	M.: Trésorier	Village Mostowie	le 13 Janvier	1801	à Avignon
Ignace	Trepka	Aumônier	M.: Hospice	Village Biechniow	le 22 Juin	1801	D ^{io}
François	Głaszyński	Capitaine	M.: 1 ^e Maît. de Cer.:	Varsovie	le 15 Decemb.	1800	D ^{io}
Joseph	Wolowski	Lieutenant	M.: 2 ^d Maît. de Cer.:	Village Ochoyno	le 17 Avril	1808	D ^{io}
Antoine	Wierciński	Souslieutenant	M.: Arch.: gard.: des sc. et timb.:	Village Bożyn	le 13 Juin	1800	D ^{io}
Mathieu	Dąbrowski	L. Colonel	M.: Arch.: Control.	Village Kuźejowa	le 20 Fevrier	1783	D ^{io}
Napoleon	Puninski	Capitaine	S.: P.: R.: +, 1 ^e Expert	Ville Kracovie	le 23 Juin	1804	D ^o
Michel	Mystkowski	Capitaine	M.: 2 ^d Expert	Village Choieczno	le 4 Mai	1794	D ^{io}
Stanislas	Oliszewski	Souslieutenant	M.: Maît.: de Banq.	Village Dębinki	le 15 Septemb.	1800	D ^{io}
Donat	Strawiński	Capitaine	M.: Fre.: Couvreur na	Village Mostowszczyz-	le 25 Mars	1802	D ^{io}
Roman	Zaborowski	Capitaine	S.: P.: R.: +.:	Village Zablotnia	le 28 Fevrier	1806	D ^{io}
Feliks	Trociński	Capitaine	Maître	Ville Varsovie	le 30 Avril	1793	D ^{io}
Roch	Woycikowski	Souslieutenant	M.:	Village Brogowa	le 15 Août	1808	D ^{io}

1	2	3	4	5	6	7	8
Stanislas	Dolinger	Lieutenant	M.:	Ville Tulczyn	le 8 Mai	1803	D ¹⁰
Joseph	Bielawski ³	Souslieutenant	M.:	Village Macoszyn	le 18 Fevrier	1803	D ¹⁰
Ignace	Klassen	Souslieutenant	M.:	à Varsovie	le 12 Août	1806	D ¹⁰
Xavier	Węgliński	Souslieutenant	M.:	Ville Lublin	le 19 Mars	1806	D ¹⁰
Pierre	Kossakowski	Leutenant	M.:	Village Pawłowo	le 8 Juin	1804	D ¹⁰
Thomasz	Jarosziński	Major chef de B.	Compagnon	Village Stefanów	le 21 Decemb.	1797	D ¹⁰
Nicolas	Wolny	Souslieutenant	Dit.	Village Chrzanów	le 6 Decemb.	1803	D ¹⁰
Severin	Dornfeld	Souslieutenant	Appr.:	Ville Varsovie	le 21 Janvier	1808	D ¹⁰
Charles	Szulczewski ⁴	Souslieutenant	D ¹⁰	Ville Kutno	le 18 Mai	1813	D ¹⁰
Iean	Czerwiński	Lieutenant	D ¹⁰	Ville Kazimierz	le 28 Octobre	1803	D ¹⁰
Guillaume	Chrościński	Lieutenant	D ¹⁰	Ville Varsovie	le 12 Mars	1808	D ¹⁰
Dominique	Cicalesi	Capit ^{ne} en retraite 33		à Naples	le 12 Septemb.	1792	à Avignon Membre Honoraire

Certifié par nous Off.: de la dite R.: [] le 20me jour du 4 mois de l'an de la Vraie L.: 5833

Bouscarl
Vénétable
à Monsieur Florjan Dąbrowski pour remettre
à M^r Le C. Blancaille

1^r Surveill.: 2^d surveill.:
Flor. Dąbrowski Pietrasiewicz
Le Garde des sceaux et timbres

Wierciński Antoine M.:

Par mandement de la L.:
Izenszmidt M.: secretaire

* **O b j a ś n i e n i e** skróków: S P R + Souverain Prince Rose-Croix (stopień w obrządku francuskim, 18 stopień w obrządku szkockim dawnym użanym). Pozostałe skróty — jak wyżej przy „Tableau” łoży „Persévérance-Espérance”.

1 20 czerwca 1830 r.

2 **W latach siedemdziesiątych XIX w. osiągnął w wolnomularstwie włoskim jedną z najwyższych godności, wielkiego komandora Rady Najwyższej Włoch w Turynie. Por. L. H a s s, „Diaspora” polskiego wolnomularstwa (1821—1908), PH LII, 1971, z. 2, s. 217.**

3 **Nieidentyczny z Józefem Bielauskim, w 1819 r. członkiem łoży „Astrea” w Warszawie.**

4 **W 1846 r. jeden z założycieli „Polish National Lodge” w Londynie, w 1850 r. jej przewodniczący. Por. „The Polish National Lodge No 354”, [Londyn 1919]; M. D a n i ł e w i c z o w a, Anglo-Polish masonica, „The Polish Review” vol. XV, (1970), nr 2, s. 24.**